

MUSALLA U KAMENGRADU

Graditeljska cjelina Musalla u Kamengradu sa grebljem, nalazi se u naselju Donji Kamengrad, lijevo od ceste Sanski Most – Bosanska Krupa. Od Sanskog Mosta je udaljena 9 km i obuhvata k.č. 351/1 Musala, 351/2 Musala k.o. Donji Kamengrad, br. posjedovnog lista 0820, vlasništvo IVZ BiH, opština Sanski Most, Federacija Bosne i Hercegovine. Ostaci starog grada Kamengrada vidljivi su na brdu iznad sela Donji Kamengrad. Srednjovjekovni grad se po prvi puta pominje 3. maja 1374. godine n.e. u kupoprodajnom ugovoru između lokalnih velikaša. Pošto je cijeli kraj bogat gvozdenom rudom, to je i razumljiv kontinuitet aktivnog života kroz dugi vremenski period. Prvi ostaci praistorijskog života susreću se u neposrednoj blizini – u pećini Hrastovači, koja se nalazi južno od Sanskog Mosta. U okolini Starog Majdana pronađeni su materijalni ostaci iz praistorijskog i antičkog perioda. Sličnom kulturnom sloju pripadaju nalazišta u Oštroj Luci, Staroj Rijeci i vezana su za gusto razvijenu mrežu saobraćajnica koji su omogućavali efikasnu eksploataciju gvozdene rude. Od nastanka Kamengrada, 1374. godine, pa do pada pod otomansku upravu 1499. godine, nema puno podataka. Po Kreševljakoviću grad je sazidan 1346. godine, a pao je 1463. godine (Kreševljaković, H., 1953., str. 28). Sačuvana je predaja da su Osmanlije opsjedale Kamengrad punih jedanaest godina i da su ga osvojili tek onda kada je sa svojom vojskom na bojište došao sultan Fatih. Ovu predaju prvi prenosi Benedikt Kuripešić, 1530. godine u svom putopisu. Nakon pada grada, vojne i političke aktivnosti se intenziviraju, a razlog tome je izuzetan strateški položaj Kamengrada. Kada su zauzeli Kamengrad, Osmanlije su ga učinile sjedištem nahije koja je pripadala župi Sana. U gradu je bila smještena posada na čijem je čelu bio dizdar, dok je policajne poslove u podgrađu obavljao najprije subaša, a kasnije vojvoda. Nešto kasnije, oko 1541. godine, osnovan je Kamengradski kadiluk, a od 1624. godine Kamengrad je postao sjedište kapetanije, u koju su spadale i varošice Stari Majdan i Vakuf (Sanski Most). Značaj utvrde Kamengrada počela je opadati padom Bosanske Krupe 1565. godine, iako i dalje ostaje sjedište kadiluka do pred kraj XVI vijeka. Ova je varošica propala krajem XVII vijeka, kada je sjedište kadije i kapetana prenešeno u Majdan. Do 1933. godine vidjeli su se ostaci kapetanove kule i odžaka na brdu iznad Donjeg Kamengrada. Po narodnom predanju prilikom osvajanja Kamengrada, sultan Mehmed Fatih II je u Donjem Kamengradu klanjao džuma-namaz i na tom mjestu je podignuta Kamengradska musalla. Na poleđini mihraba musalle bio je isklesan na kamenoj ploči natpis o gradnji musalle, o njenom rušenju 1895. godine i o obnavljanju 18. avgusta 1909. godine. Musalla u Kamengradu stradala je 1942. godine, kada je čitav ostao jedino mihrab sa natpisom. U ratu 1992. – 1995. godine objekat je takođe stradao usljed ratnih dejstava. Godine 1997. stanovništvo naselja je izvršilo sanaciju ratnih šteta na objektu. Musalla je mjesto gdje se svakoga dana održava salat (obredna molitva ili bogoslužjenje). Kada se Božiji poslanik Muhamed odlučio nastaniti u Medini on je redoviti salat obavljao u svom domu. Izvanredni salati održavali su se na mjestu koje je bilo smješteno južno od grada. Priča se da je molitva za kišu održavana na musalli i da se i bogoslužje mrtvima održavalo na tom mjestu. Napokon musalla se pominje i kao mjesto gdje su se držala predavanja. Pomenuti obredi održavali su se ne samo u Medini nego i na drugim mjestima. An Navi smatra da su se održavali u gotovo svim glavnim gradovima. Musalla predstavlja prostrano mjesto opasano zidom sa mihrabom, gdje postoji i uzdignuto mjesto za hatiba (Smailagić, N., 1990., str. 135).

Musalla ili namazgah je mjesto za molitvu pod otvorenim nebom i predstavlja jedan od 4 osnovna tipa prostora za obavljanje molitve u islamu. Musalle iz vremena osmanske uprave mogu da se podijele u dvije grupe:

- bajramske musalle - one u kojima se obavljala zajednička molitva svih stanovnika jednog grada u vrijeme Bajrama,
- česemske musalle - one koje su služile pojedincima ili manjim grupama da obave molitvu na stanicama duž velikih puteva (cesme musallalari). Dobile su naziv po česnama koje sačinjavaju obavezni i sastavni dio tih objekata. Na najranijim česemskim musalama pravac kible određivan je namaz-tašom (kamenom u nivou zemlje), s označenim pravcem, umjesto mihrabom. Osim obavljanja molitvi na dva Bajrama, stanovništvo je izlazilo na musallu radi zajedničke molitve za kišu (istiska) i za ispraćaj hadžija koji su odlazili u Mekku. Neki od gradova su imali posebne lokalitete za tu namjenu. Za gradove u Bosni i Hercegovini karakteristično je i to da su se na musallama molitve obavljale petkom (cum'a namazi). Musalle su se na balkanskim prostorima podizale nakon formiranja grada. Musalle su građene na mjestima na kojima je, po tradiciji, obavljen prvi namaz po zauzeću grada, u vrijeme osvajačkih pohoda osmanlijskih sultana, naročito Mehmeda II i Sulejmana Veličanstvenog. Sredstva za održavanje musalla obezbjeđivali su vakufi, o čemu je ostalo zapisano nekoliko vakufnama, kao za musalle u Konjicu, Prizrenu i Janjini (Grčka). Pored ovih vakufskih, postojale su i državne musalle koje su nastajale sredstvima građana, a država je preuzimala na sebe njihovo održavanje. Najbolji primjer državne musalle vezan je za Banjaluku i musallu u Gornjem Šeheru, uz samu obalu Vrbasa, na prostoru koji je imao tople izvore, javne banje i havuze sa toplom vodom, po čemu je cijela mahala dobila ime Iliđa. Bajramska musalla morala je biti prostrana, kako bi primila veliki broj vjernika. Musalla se morala odlikovati svojim prirodnim položajem. Iz svih tih razloga musalle su često bile udaljene od centra grada ili što je bio čest slučaj u Bosni i Hercegovini, da budu smještene pored neke rijeke. (Musalla Yalisi), a u starim gradovima u blizini samih gradskih zidina i kapija (Namazgah Kapisi) (Bojanić, D. 1990., str. 39.). Sama musalla je bila ograđena zidom visine 1,5-2 m na kojima su se obično nalazile četiri kapije sa portalima koji su mogli da budu skromni, ali i nerijetko vrlo bogato ukrašavani. Mihrab i minber, koji su mogli da budu skromni ili raskošni, bili su pokriveni manjom kupolom koja se oslanjala na drvene stubove. Najveća vrijednost musalla bila je u njihovom položaju u prostoru. Posebno je bilo važno njihovo hortikulturno rješenje, odnosno bogatstvo i raspored biljnih vrsta. Evlija Čelebi opisuje namazgah u Elbasanu kao travnjak okružen sa 57 čempresa. Nekada su musalle stavljane pod krov i na njihovom mjestu su kasnije izgrađivane džamije koje su nazivane musalla džamijama. Poseban tip musalle služio je i kao mjesto za sastajanje i razgovore učenih ljudi zbog čega su prozване – musalle medrese. Česte su bile musalle izletišta (namazgah mesiresi), dok se kao poseban tip javljaju musalle – groblja (musalla mezarligi) (Bojanić, D. 1990., str. 39.– 40.). Bajramske musalle u Bosni i Hercegovini su nestajale postepeno, a najviše u doba austrougarske uprave. Nova vlast, u želji da modernizuje orijentalni grad, preuzela je na sebe brigu o gradskim trgovima, šetalištima i parkovima. Tako je naprimjer prestala da postoji sarajevska musalla, jer je austrougarska vlast na tom mjestu napravila park sa državnim zgradom. Bila je potrebna fetva da bi se riješilo pitanje ustupanja zemljišta musalle i nju je izdao Mustafa Hilmi Hadžiomerović, sarajevski muftija i prvi reisul –ul-ulema (Bojanić, D. 1990., str. 42.). Prostori musalla često su kasnije preuređivani u trgove, poput musalle u Mostaru, kojoj su mihrab i minber srušeni 1890. godine. Od stare musalle ostao je samo toponim.

Musalla u Kamengradu pripada tipu bajramske musalle. Nalazi se na prostranom platou uz cestu koja vodi prema starom gradu Kamengradu. U sklopu musalle nalazi se i greblje koje je i danas aktivno (Kreševljaković, 1998., 30 str.).

Mihrab kamengradske musalle je natkriven drvenom kupolom, koja se oslanjala na četiri hrastova stuba. U dnu stubova su kamene baze, a konstrukcija kupole je poduhvaćena drvenim jastucima. Kupola je bila pokrivena olovnim pločama. Sa unutrašnje strane kupole su bile radijalno pokovane daščice. Do mihraba se nalazila grupa od tri stepenasto postavljena kamena koji su, po svoj prilici, služili umjesto mimbera. Na poleđini mihraba nalazio se uklesan tarih koji glasi: «U vrijeme kada se u ovim krajevima nije čuo glas vjere, podigao je sultan Mehmed han Fatih jedan mihrab i minber, kada je ovo mjesto počastvovao svojim boravkom. Oni su porušeni prije petnaest godina. Sada su ponovno izgrađeni zalaganjem sudije kadiluka, pročelnika vjere, Konjičanina Ismail Šukrij efendije Hadžića na dan 1. šabana 1327. godine.» Natpis je uokviren tordiranom vrpcom.

Intervencijom 1909. godine došlo je do rekonstrukcije objekta, tako da je sa strana mihraba urađen par malih drvenih mimbera sa alemima. Smanjeni su presjeci stubova, a postavljene su i metalne dijagonalne zatege.

Mihrab je visine 2,90 m. Visina mihrabske niše iznosi 2,10 m, dok je dubina niše (mjereno u središnjem dijelu) 55 cm. Sa prednje strane, u geometrijskoj sredini objekta, je natpis na arapskom jeziku, dok se sa zadnje strane takođe nalazi natpis u kome je navedena godina obnove kamengradske musalle. Prednji dio mihraba je djelimično oslikan, a bočni dio krune mihraba je ukrašen floralnim dekoracijama. Nije poznat datum nastanka slikanih motiva, mada je vidljivo da je u nekoliko navrata izvršena njihova rekonstrukcija.

Sa obje strane mihraba se nalaze postamenti visine 1,31 m, na kojima su smještena dva stilizovana drvena mimbera kvadratične osnove, stranica dimenzija 55x55 cm. Visina mimbera iznosi 1,68 m, bez alema. Ukupna visina – visina sa postamentom iznosi 2,99 m. Krov mimbera je u osnovi šestougao i od vertikalnog dijela mimbera odvojen je daskom ukrašenom jednostavnom profilacijom.

Nakon II svjetskog rata, musalla je ponovo obnovljena, ali ovaj put nestručno, tako da su svi kameni elementi kompozicije presvučeni debelim slojem betona i kulira. Nema podataka kada je olovni lim skinut i zamijenjen pokrovom od pocinčanog lima.

U kompleksu musalle se nalazi greblje, koje se naziva Musalla. Jedan nišan iz ovog greblja ima natpis iz 1197. hidžretske godine (1782.) (Kreševljaković, 1998., 30 str.)

